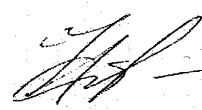


МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ

МАКАРЕНКО НАТАЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА



УДК: 338.432:330.3

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО  
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук

Полтава – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Сумському національному аграрному університеті  
Міністерства освіти і науки України

**Науковий керівник:** кандидат економічних наук, професор  
**ЖМАЙЛОВ Валерій Миколайович**,  
Сумський національний аграрний університет,  
Міністерства освіти і науки України  
проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи

**Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор  
**ШИЯН Дмитро Вікторович**,  
Харківський національний економічний університет  
ім. Семена Кузнеця,  
Міністерства освіти і науки України  
в. о. завідувача кафедри економіки та менеджменту

кандидат економічних наук, доцент  
**ЗОСЬ-КІОР Микола Валерійович**,  
Полтавський національний технічний університет  
ім. Ю. Кондратюка,  
Міністерства освіти і науки України  
доцент кафедри менеджменту і адміністрування

Захист відбудеться «23» жовтня 2015 р. о 10<sup>00</sup> годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 44.887.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Полтавській державній аграрній академії за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3, корпус № 4, аудиторія 417.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавської державної аграрної академії за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3, корпус № 2.

Автореферат розісланий «17» вересня 2015 р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради



Т.В. Дядик

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Сільськогосподарське виробництво, забезпечуючи продуктами харчування населення України і сировиною інші галузі, має стало розвиватись. Це означає поступове нарощування потенціалу виробників продукції без нанесення шкоди природі і наступним поколінням, підвищення продуктивності галузі, оптимальне залучення обмежених ресурсів, використання екологічних, природо-, енерго-, матеріало- і ґрунтозберігаючих технологій, мінімізацію витрат капіталу і праці на одиницю продукції, збереження стабільності соціальних і культурних систем через справедливий розподіл благ, самовідновлення й динамічну адаптацію біологічних і фізичних природних систем до змін.

Узгодження економічних, соціальних і екологічних складових і їх реалізація у вигляді конкретних заходів досягнення сталого розвитку є завданням величезної складності. Усі три елементи мають розглядатися збалансовано, поєднувати механізми взаємодії та бути керованими.

З огляду на зазначене, організаційно-економічне регулювання сільськогосподарського виробництва в ринковому просторі є наріжним каменем формування конкурентної економіки України та її євроінтеграції.

Проблемам регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва присвячені дослідження відомих учених: В. Я. Амбросова, В. Г. Андрійчука, С. І. Дем'яненка, М. Ф. Кропивка, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука, Д. В. Шияна, О. М. Шпичака, В. В. Юрчишина. Теоретико-методологічні аспекти організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах ринку знайшли відображення в наукових працях С. О. Білун, П. І. Гайдуцького, Л. Л. Гевлич, О. В. Домахіної, В. М. Жмайлова, М. В. Зось-Кіора, А. А. Касич, Ю. Я. Лузана, Ю. А. Полтавського, А. В. Світличної, А. О. Харенка, О. В. Шубравської.

За наявності великої кількості наукових напрацювань за вказаною тематикою, потребують подальшого дослідження питання вдосконалення механізму організаційно-економічного регулювання, методичної і ресурсної бази для прийняття ефективних рішень щодо сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, розробки його стратегій і сценаріїв у сучасних ринкових умовах, визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності галузі.

Актуальність і значущість для сільськогосподарського виробництва та необхідність теоретичного і практичного дослідження зазначених питань зумовили вибір теми, мету і завдання дисертації, сформувавши її структуру.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Тема дисертаційного дослідження входить до комплексної теми науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету «Економічні та соціально-екологічні орієнтири збалансованого розвитку господарюючих суб'єктів» (номер державної реєстрації 0109U007266), де автору належать розробки щодо формування напрямів удосконалення регулювання сталого

розвитку сільськогосподарського виробництва, а також теми «Удосконалення економічного механізму АПК» (номер державної реєстрації 0109U007267), в рамках якої автором виконано обґрунтування основних складових механізму організаційно-економічного регулювання сталого розвитку аграрного виробництва.

**Мета і завдання дослідження.** Метою написання дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних і методичних положень та розробка інструментарію формування і організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах ринку.

Відповідно до визначеної мети вирішувались наступні наукові завдання:

- узагальнити сутнісну характеристику сталого розвитку виробництва;
- з'ясувати чинники формування та ефективного функціонування механізму організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва;
- визначити методи діагностики сталості розвитку сільськогосподарського виробництва;
- проаналізувати сучасний стан розвитку сільськогосподарського виробництва, його складові організаційно-економічного регулювання та ефективність використання ресурсного потенціалу;
- сформувати напрями діагностики сталого розвитку сільськогосподарського виробництва;
- розробити прогнози сталого розвитку сільськогосподарського виробництва на локальному рівні;
- обґрунтувати функціональну структуру кластера (організаційного регулювання) сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та визначити ефективність кооперативних ланок у ньому.

*Об'єктом дослідження* є процес формування і організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва з урахуванням регіональних особливостей.

*Предметом дослідження* є теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування і використання інструментів організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

**Методи дослідження.** Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження були використані наступні методи: *системного аналізу, структурного аналізу, синтезу* – для розкриття суті регіональних особливостей і окреслення їх впливу; *статистико-аналітичні* – для виявлення тенденцій фінансової забезпеченості та територіальних диспропорцій; *наукової абстракції* – для розробки напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва й обґрунтування необхідності використання інструментів його регулювання; *кластерного аналізу* – для визначення оптимізації виробництва Сумської області з метою її вдосконалення з урахуванням показників економічної ефективності виробництва.

*Інформаційною базою при виконанні дослідження* є законодавчі та правові акти України з питань регулювання аграрного виробництва, офіційні

дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації, фінансова звітність сільськогосподарських підприємств, наукові публікації з теми дослідження, інформація з мережі «Інтернет», результати власних досліджень і розрахунків.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в розробці сценаріїв прогнозування (стратегії), інструментів організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. До основних наукових результатів, досягнутих особисто, і таких, які мають елементи новизни, належать наступні:

*уперше:*

– запропоновано формування стратегії сталого розвитку сільськогосподарського виробництва здійснювати через створення локальних кластерів (організаційне регулювання), в основі яких має бути задіяна велика кількість кооперативних ланок виробництва, переробки й послуг, що надають підприємницькі структури, спрямовані на інноваційну діяльність та отримання конкурентних переваг від сукупного ефекту масштабу охоплення (концентрації) і синергії;

*удосконалено:*

– поняття «сталий розвиток виробництва», який, на відміну від існуючого, подає якісні перетворення системи функціонування технологічного способу виробництва й суспільних відносин. Останні передбачають постійну в часі і безперервну зміну й оновлення системи, що призводить до покращення її внутрішнього рівня організованості, пристосованості до зовнішнього середовища, розширеного відтворення й економічного зростання;

– діагностику сталості розвитку сільськогосподарського виробництва на предмет аналізу можливостей або загроз реалізації стратегії об'єднання суб'єктів господарювання, що, на відміну від існуючих підходів, здійснюється відповідно до запропонованих матриць, у яких стратегії об'єднань формуються за трьома видами власників земельних та майнових паїв та реалізуються в коротко-, середньо- і довгострокових періодах;

– прогнозування оптимістичного, реалістичного та песимістичного сценаріїв сталого розвитку сільськогосподарського виробництва на локальному рівні, яке, на відміну від існуючого порядку, враховує такі особливості: а) значення інтегрального показника ефективності комплексного використання грошових, трудових, земельних і майнових ресурсів, моделей його залежності від кожної складової у вигляді лінійних трендів та парабол другого порядку у випадках вираженої дії закону спадної граничної віддачі; б) експертну оцінку реалізації ринкових можливостей і участі в розвитку бізнесу тих чи інших груп власників землі і майна;

*дістали подальшого розвитку :*

– теоретичні положення механізму організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в напрямі комплексного підходу, згідно з яким дія механізму розглядається як

внутрішньогосподарські виробничо-економічні відносини та зовнішньогосподарські системи економічних важелів впливу на ефективність сільськогосподарського виробництва;

– рейтингова діагностика сільськогосподарського виробництва через розробку алгоритму встановлення напрямів ефективного функціонування перспективних моделей забезпечення процесів його сталого розвитку;

– оцінка сучасного стану організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в напрямі встановлення конкурентних переваг організаційно-правових форм господарювання, їх рейтингу за конкурентоспроможністю та рівнем використання ресурсного потенціалу і ефективності функціонування.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає в тому, що методичні й теоретичні узагальнення, окремі положення і пропозиції, одержані автором за результатами дослідження, доведено до рівня практичних розробок, які являють собою певний внесок у подальшу розбудову шляхів удосконалення організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Окремі результати дисертаційної роботи прийняті до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації (розроблені стратегії знайшли втілення при розробці пріоритетних напрямків діяльності обласного управління у сфері прогнозування сценаріїв сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та стимулювання інвестиційної привабливості аграрної галузі) (довідка №01-21/2839 від 29. 10. 2014 р.); управлінням агропромислового розвитку Лебединської РДА (рекомендації щодо застосування методичного підходу розробки проектів організаційного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва на основі формування регіонального агропромислового кластеру (довідка №120 від 01. 11. 2014 р.) та управлінням агропромислового розвитку Буринської РДА (рекомендації щодо застосування методичного підходу стосовно оцінки виробничого потенціалу підприємств аграрного сектора регіону для виявлення можливості організаційно-правових форм задовольняти інтереси інвесторів, засновників і пасивних вкладників на основі привабливості форм господарювання (довідка №121 від 16. 09. 2014 р.)). Теоретичні та практичні аспекти визначення конкурентоспроможності продукції, підприємств та аграрної галузі в цілому, результати досліджень моніторингу ринку сільськогосподарської продукції Сумської області та прогноз розвитку аграрного ринку, використовуються в навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при викладанні дисциплін «Маркетинг», «Маркетингове ціноутворення», «Логістика», «Логістичний менеджмент», «Ціни та ціноутворення» (довідка про впровадження №3600/1 від 30. 10. 2014 р.).

**Особистий внесок здобувача.** Наукові результати дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, одержані дисертантом особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи дисертанта, його індивідуальним внеском.

**Апробація результатів дисертаційного дослідження.** Основні результати, положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (19-20 лютого 2003 р., Харківський державний технічний університет сільського господарства, м. Харків); «Глобальні та національні проблеми в аграрній економіці України» (18-19 травня 2004 р., Луганський національний аграрний університет, м. Луганськ); «Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці» (3-5 березня 2005 р., Державний агроекологічний університет, м. Житомир); «Наукові засади реалізації аграрної політики в Україні» (7-9 червня 2006 р., Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, м. Харків); «Аграрний форум-2007» (5-7 квітня 2007 р., Сумський національний аграрний університет, м. Суми); «Аграрний форум-2008» (15-18 жовтня 2008 р., Сумський національний аграрний університет, м. Суми); «Маркетингове забезпечення ринку продовольства», (23-24 квітня 2013 р., Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава); «Маркетингове забезпечення продуктового ринку», (22-23 квітня 2014 р. Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава); а також науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету (м. Суми 2003-2014 рр.).

**Публікації.** Результати дисертаційного дослідження опубліковано в 18 наукових працях загальним обсягом 3,7 друк. арк. (частка дисертанта – 3,6 друк. арк.), з них 9 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі 8 – одноосібних.

**Обсяг і структура дисертації.** Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 237 сторінок, із яких 196 сторінок основного тексту, містить 36 таблиць, 25 рисунків, 11 додатків. Список використаних джерел із 208 найменувань розміщено на 22 сторінках.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У першому розділі – **«Теоретичні основи організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва»** – розглянуто та поглиблено теоретичні основи організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, узагальнено сутність сталого розвитку виробництва та організаційно-економічного механізму стосовно регулювання та характеру впливу його основних елементів на виробництво, визначено основні методи діагностики розвитку сільськогосподарського виробництва.

Встановлено, що розуміння категорії сталого розвитку поступово змінюється уже протягом сторіччя та найбільш змістовно визначає його суть як управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження та примноження людських можливостей. На основі проведених досліджень визначено, що для забезпечення сталого розвитку необхідно створити певні

умови та зосередитися на певних напрямках діяльності. Перш за все, необхідне широке залучення у виробництво та побут наукових та технологічних інновацій, оскільки досягнення науково-технічного прогресу є рушійною силою сталого розвитку. Використання світових досягнень та досвіду сприяє стійкому розвитку економіки та зростанню дохідності виробництва. По-друге, важливе значення має збільшення інвестицій в соціальну та екологічну сфери, оскільки це забезпечує підвищення соціального та екологічного потенціалу держави, покращує умови життя населення. По-третє, об'єктом пильної уваги має стати демографічна ситуація в країні, яка через різні причини несе потенційні та реальні загрози сталому розвитку через скорочення працездатного населення. Необхідні серйозні державні заходи, які б спочатку стабілізували негативні тенденції та забезпечили природний приріст населення. Зростання зайнятості, підвищення продуктивності праці є важливими факторами сталого розвитку. Сталий розвиток представляє собою багатоплановий процес, що включає глибокі зміни в технічній, соціальній та політичній сферах.

В основу обґрунтування теоретичних положень організаційно-економічного механізму регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в роботі закладений комплексний підхід, згідно з яким дія елементів механізму розподіляється на два блоки: по-перше, цілісність внутрішньогосподарських елементів та, по-друге, цілісність, що включає зовнішньогосподарські складові, які функціонують між державними і ринковими структурами та аграрними підприємствами і являють собою систему економічних важелів зовнішнього впливу на ефективність аграрного виробництва.

У процесі вивчення особливостей формування і ефективного функціонування організаційно-економічного механізму регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової нестабільності було виявлено цілий комплекс організаційних чинників, які активно впливають на результати господарської діяльності суб'єктів аграрного сектору (рис. 1).

У роботі зазначається, що зміна власності та форм господарювання не сприяє значному економічному росту виробництва, поліпшенню якості продукції, а тому використання діагностики сталого розвитку виробництва надає можливість встановлення системи пропорцій та вироблення напрямків ефективного функціонування перспективних моделей регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, підтримки його складових у збалансованому стані. А саме: рейтингова діагностика дозволяє побудувати ієрархічну систему рейтингів, які відбивають взаємозв'язок між об'єктами за певними принципами, встановлюють якісне відношення переваги і визначають їх місце в ранжируваному ряду. Об'єднуючи різні характеристики і властивості складних соціально-економічних явищ в єдиний інтегральний показник, рейтинги забезпечують методологічну єдність усіх складових компонентів системи і дають можливість однозначно оцінювати різні аспекти діяльності органів державного управління та об'єктів господарювання.



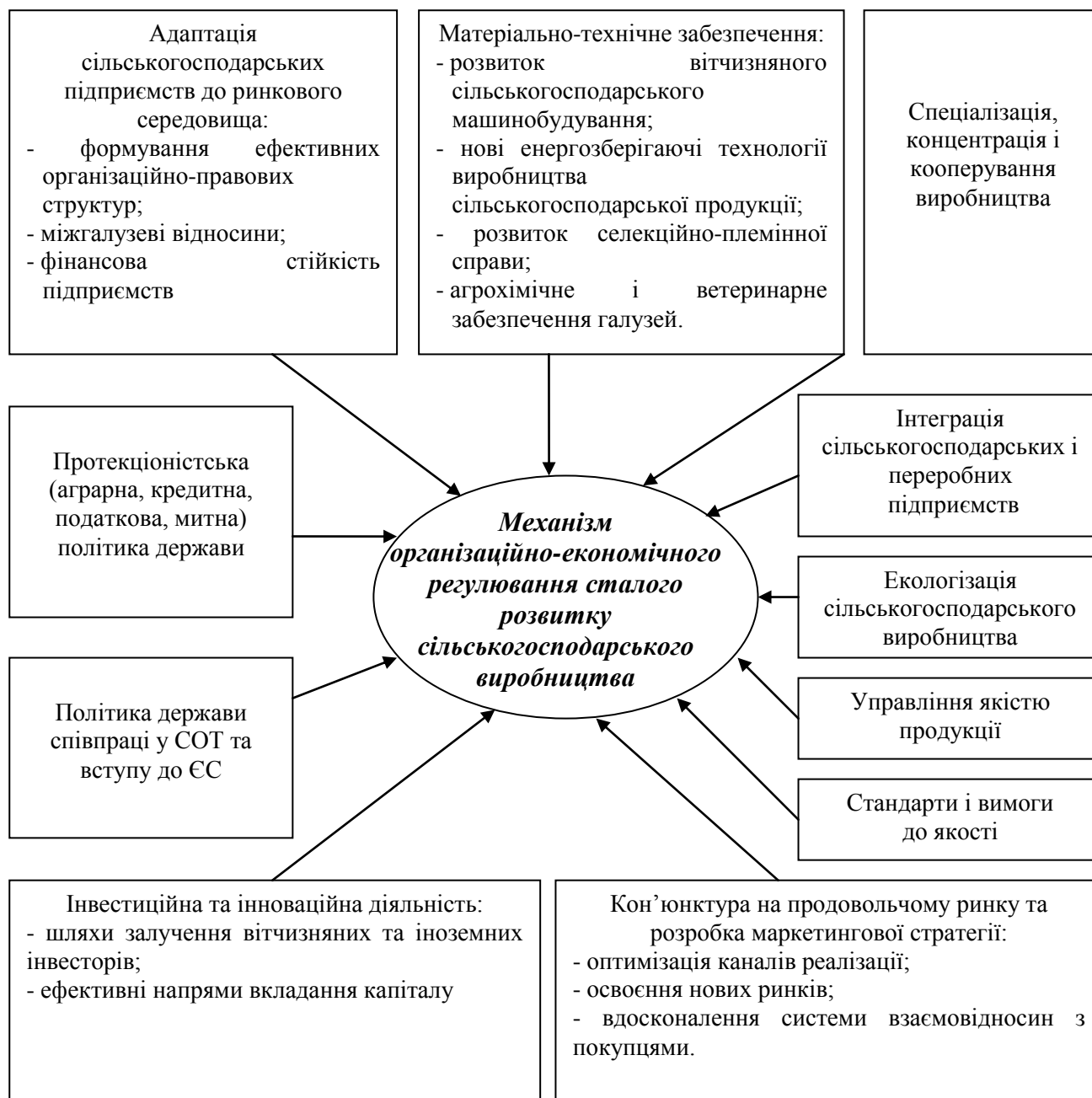


Рис. 1. Чинники формування та ефективного функціонування механізму організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

У другому розділі – «Сучасний стан організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва» – досліджено основні складові організаційно-економічного регулювання сільськогосподарського виробництва, проаналізовано сучасний стан забезпечення конкурентоспроможності в системі організації виробництва сільськогосподарської продукції на основі забезпечення ресурсним потенціалом в різних формах господарювання, здійснено оцінку структурно-динамічних тенденцій розвитку.

Дослідженням встановлено, що регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва сприяє створення нового інвестиційного ресурсу (податкової привабливості), який може бути використаний і внутрішнім інвестором, і на ринку капіталів у цілому, хоча в сучасних умовах інвестування агросфери порівняно з іншими галузями економіки має низький рівень. Так, питома вага інвестицій в сільське господарство Сумської області в 2013 році становила 25 % і темп росту обсягу інвестицій за досліджуваний період був більшим, ніж в промисловості, і склав 3,5 рази.

Варто відмітити, що часто в державному бюджеті не вистачає коштів на фінансування впровадження програм сприяння зростанню потужностей виробництва сільськогосподарської продукції. Тому державні програми мають складатися з урахуванням наявного ресурсного потенціалу та виробничих потужностей. Це необхідно для мінімізації витрат по даним програмам та сприятиме поступальному зростанню виробничого потенціалу підприємств агропромислового комплексу. Наголосити варто на тому, що найбільшій уваги та підтримки з боку держави вимагає до себе галузь тваринництва, адже обсяги інвестування даної галузі в порівнянні з галуззю рослинництва знаходиться на досить низькому рівні

Було встановлено, що ступінь конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств обумовлюється комплексом внутрішніх об'єктивних (родючість ґрунтів, екологічний стан земель, рівень інтенсивності й концентрації виробництва) та суб'єктивних чинників (комплекс організаційно-управлінських умов господарювання) (табл. 1).

Таблиця 1

**Конкурентні переваги сільськогосподарського виробництва Сумської області (в середньому за 2009-2013 рр.)**

Організаційно-правові форми	Коефіцієнти			Ступінь конкурентних переваг ресурсовіддачі у % до середніх даних по області (ΔКр)		
	ступеня використання ресурсів (Кр)	умов господарювання (Ку)	ефективності виробництва (Ке)	ΔКр	з них за рахунок	
					умов виробництва ΔКр (Ку)	ефективності господарювання ΔКр (Ке)
Господарські товариства	1,02	0,87	1,17	4	-13	17
Приватні підприємства	1,13	1,09	1,04	13	9	4
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	1,12	0,93	1,20	13	-7	20
Інші підприємства	1,23	1,08	1,14	22	8	14
Державні господарства	0,86	0,81	1,06	-13	-19	6
Фермерські господарства	1,07	1,02	1,05	7	2	5

У процесі наукових досліджень виявлено, найбільшою є кількість саме тих підприємств, рівень конкурентоспроможності яких майже найнижчий (господарські товариства), і, навпаки, кількість підприємств із високим рівнем конкурентоспроможності значно менша (приватні підприємства і сільськогосподарські кооперативи). В Сумській області серед виробничих кооперативів лише 20 %, а серед господарських товариств 66,3 % були збитковими, в той час як по області відповідний показник становив 35,4 %. Вся діяльність, а також діяльність щодо виробництва продукції рослинництва і тваринництва, господарських товариств області в 2013 р. була збитковою. Натомість, у виробничих кооперативах збитковим було лише виробництво продукції м'ясного скотарства, причому рівень збитковості був меншим від загального рівня по області. Це переконливо свідчить про те, що рівень конкурентоспроможності виробничих кооперативів вищий порівняно з іншими аграрними підприємствами.

Перехід до різноманітних форм власності та господарювання не виключає, а потребує посилення використання таких організаційно-економічних факторів, як кооперація та інтеграція. Кооперація сьогодні має сприяти інтенсивному розвитку сільськогосподарського виробництва, підвищенню його економічної ефективності та конкурентоспроможності, досягненню еквівалентності обміну на внутрішньому та міжгалузевому рівнях, створення умов для фінансової стабілізації галузі. У відповідності з такими завданнями необхідно формувати організаційні структури сільського господарства, а головне забезпечити безперервне проходження продукції від виробника до споживача з додержанням інтересів товаровиробника і покупця.

Визначено, що забезпечення конкурентоспроможності аграрної галузі також не можливе без виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, яка в умовах ринкової економіки набуває особливої актуальності внаслідок відкритості національної економіки та зростання конкуренції на зовнішньому ринку. Якісні характеристики продукції, її собівартість та ціни реалізації є основними ознаками, які характеризують рівень конкурентоспроможності продукції. Якісні показники продукції як складові її конкурентоспроможності забезпечують товаровиробникам переваги в конкурентній боротьбі. Тому виробництво продукції підвищеної якості повинно матеріально заохочуватись, і основою цього є економічний ефект від її використання: збільшення маси кінцевої продукції, зменшення витрат на транспортування, переробку, зберігання.

У третьому розділі – **«Шляхи удосконалення організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва»** – обґрунтовано напрями удосконалення регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, розроблено організаційно-економічні стратегії сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сформовано локальну модель сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

Проведені дослідження показали, що формування конкурентоспроможного аграрного сектора економіки України, діяльність якого задовольняла б потреби виробників та споживачів, можливе лише за умов комплексного підходу до вирішення проблем сільськогосподарських товаровиробників. Використання комплексного підходу дає можливість пошуку шляхів та резервів підвищення ефективності розвитку агроформувань, їх максимального зближення з усіма сферами агробізнесу та розробки стратегій сталого розвитку сільськогосподарського виробництва з використанням обслуговуючої кооперації. Розробка таких стратегій є центральним блоком системи регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, які враховують існуючі можливості розвитку аграрної сфери та загрози, що можуть перешкоджати їх реалізації.

На основі інтегрованих оцінок сталого розвитку сільськогосподарського виробництва можна визначити пріоритетні напрямки розвитку тих чи інших об'єктів, прогнозувати їх майбутнє становище та перспективи розвитку. З метою складання прогнозних сценаріїв нами було визначено три класи сталого розвитку сільськогосподарського виробництва з використанням обслуговуючої кооперації. Для цього використовувалася тривимірна модель прогнозування сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, у якій залежно від значень інтегрованих показників оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств, стану їх обслуговування, та рівня використання ринкових можливостей об'єкти сталого розвитку розміщуються по зонах їх прогнозованого стану.

При розробці організаційно-економічних стратегій сталого розвитку сільськогосподарського виробництва було виділено три сценарії – оптимістичний, реалістичний та песимістичний. Кожен із сценаріїв має певні характеристики, які побудовано на підставі результатів аналізу виробництва сільськогосподарської продукції, використання кореляційно-регресійних моделей, котрі описують вплив ефективності використання ресурсів на стан інтегрального показника, та експертних опитувань з приводу визначення рівня використання ринкових можливостей сільськогосподарських підприємств та ступеня активності їх участі в розвитку аграрного бізнесу.

Проведений перспективний аналіз існуючих можливостей та загроз за часом дозволяє за матрицею виділити тому чи іншому об'єднанню власників землі і майна, пріоритетні напрями стабілізації функціонування та подальшого розвитку сільськогосподарської галузі. Елементи ринкової інфраструктури повинні бути представлені не тільки державою або комерційними організаціями, але й самими сільськогосподарськими виробниками, що надасть їм можливість розширити сферу діяльності, зміцнити свої позиції на ринку, підвищити зайнятість і життєвий рівень сільського населення. А вертикальна інтеграція кооперативних агроформувань дозволить сільськогосподарським товаровиробникам створювати власні надійні канали збуту продукції, не залежати від каналів комерційних структур, впливати на формування цін у процесі руху продукції від однієї сфери агробізнесу до іншої.

У рамках розробки локальної моделі сталого розвитку сільськогосподарського виробництва визначено, що на шляху до сталого розвитку аграрного сектору, ґрунтуючись на трьох складових (економічній, екологічній та соціальній), є необхідність досягнення балансу між соціальними, екологічними затратами при економічно вигідній господарській діяльності. Соціальні затрати, у свою чергу, спрямовані на досягнення певних матеріальних і нематеріальних благ. Аналіз моделей сучасного агровиробництва та їх відповідність моделі сталого розвитку свідчить, що найбільш оптимальною є кооперативна форма сільськогосподарського виробництва (рис. 2).

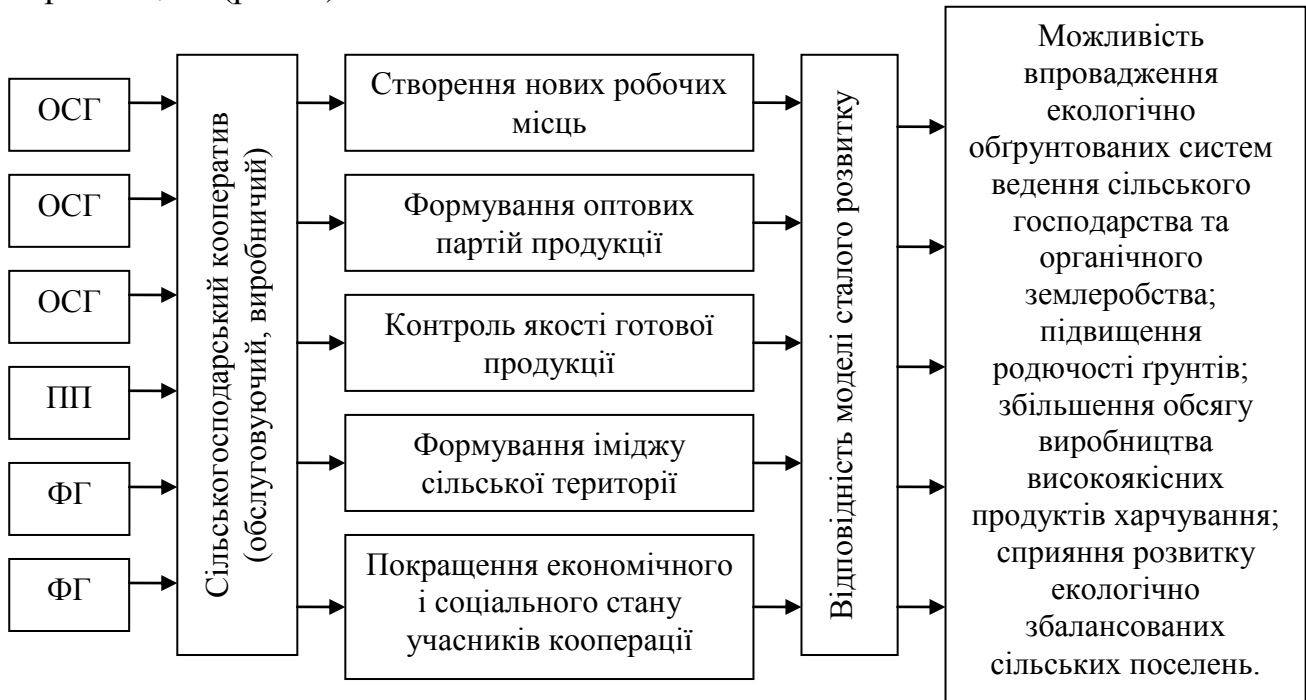


Рис. 2. Відповідність сільськогосподарських кооперативів моделі сталого розвитку сільськогосподарського виробництва

Кооперативна модель ведення сільськогосподарського товаровиробництва надає можливість кооператорам збільшити обсяги виробництва безпечних продуктів харчування, забезпечити економічну ефективність виробництва, котра дасть можливість стимулювати розширене відтворення. Соціальна складова кооперативного розвитку включає підвищення рівня і якості життя селян, стабілізацію демографічних та міграційних процесів. Але слід також зазначити, що на сьогодні кооперативні формування не в змозі повністю виступити каталізаторами сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій через відсутність достатніх фінансових ресурсів та всебічної підтримки з боку держави в частині розвитку сільськогосподарської кооперації. Кооперативні моделі виробництва, переробки й обслуговування сільського господарства мають досить широко бути представлені в кластерній виробничій структурі.

Коли всі його учасники одержують додаткові конкурентні переваги під впливом сукупного впливу ефектів масштабу, охоплення й синергії. Структурна схема функціонування та розвитку агропромислового кластеру представлена на рисунку 3.



Рис. 3. Функціональна структура взаємодії кооперативних і інших форм ланок в територіально-галузовому кластері сільськогосподарського виробництва

Інноваційна структура кластера сприяє зниженню сукупних витрат на дослідження й розробку нововведень за рахунок підвищення ефекту виробничої структури, що дозволяє учасникам кластера стабільно здійснювати інноваційну діяльність протягом тривалого часу.

Розрахунок економічного ефекту від створеного кластера, тобто етап реалізації кластера, слід розраховувати як різницю між сумою додаткових результатів та сумою додаткових витрат в усіх галузях кластера разом:

$$\Delta Ek = \left( \sum Pk_n - \sum Bk_n \right), \quad (1)$$

де -  $\Delta Ek$  - додатковий ефект від утворення кластера, тис. грн.

При цьому створення кластера буде доцільним, якщо додатковий ефект від його діяльності має позитивний результат, тобто ефект від утворення повинен перевищувати сумарний ефект діяльності підприємств галузей при використанні тих самих ресурсів без утворення кластера. Отже, додатковий ефект можна розглядати як мотивацію створення кластера для окремої галузі, тобто локальний ефект.

Ефективність об'єднання окремих видів кооперації в кластери збільшується за рахунок ефекту синергії. Він розраховується як різниця між сумою ефектів підприємств галузей після утворення кластера і сумою ефектів підприємств галузей до його утворення:

$$Ek_c = \left( \sum \Delta Ek - \sum \Delta Ek_n \right), \quad (2)$$

де  $Ek_c$  – синергетичний ефект між ланками кластера, тис. грн;

$\sum \Delta Ek$  – сума додаткових ефектів від утворення кластера всіма ланками кластера, тис. грн;

$\sum \Delta Ek_n$  – сума додаткових ефектів від використання ресурсів всіх організацій-учасників без утворення кластера, тис. грн.

При чому прибуток від діяльності підприємств галузей в умовах кластера повинен перевищувати прибуток від діяльності підприємств галузей при використанні тих самих ресурсів без утворення кластера.

Очікуваними результатами реалізації стратегії сталого агроекологічного розвитку на довгострокову перспективу є продовольча безпека держави на основі екологічно чистих продуктів харчування, зростання вартості землі (екологічно чиста), збереження навколишнього природного середовища, зростання зайнятості сільського населення, впровадження системи біологізації сільгоспвиробництва, зростання тривалості життя населення та зменшення витрат на охорону здоров'я, підвищення конкурентоздатності сільського господарства на міжнародних ринках, зростання інвестиційної привабливості аграрного сектору як для вітчизняних, так і для зарубіжних інвесторів.

## ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційного дослідження є вирішення науково-прикладного завдання щодо розробки теоретичних засад організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах у контексті розробки локальної моделі. Це дало змогу зробити такі висновки:

1. Сталий розвиток виробництва базується на використанні економічної, соціальної й екологічної складової та охоплює якісні перетворення системи функціонування технологічного способу виробництва й суспільних відносин. Останні передбачають постійну в часі і безперервну зміну й оновлення системи, що призводить до покращення її внутрішнього рівня організованості, пристосованості до зовнішнього середовища, розширеного відтворення й економічного зростання. Перехід до сталого розвитку потребує докорінної перебудови всієї технології господарювання, широкої екологізації виробництва та запровадження режиму економії всіх видів ресурсів.

2. Механізм організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва і його ефективність формується під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища, що включають ряд основних чинників: адаптацію суб'єктів господарювання до ринкового

середовища, матеріально-технічне забезпечення, спеціалізацію, концентрацію і кооперування, інвестиційну та інноваційну діяльність, інтеграційні процеси за територіально-галузевою кластеризацією, врахування стандартів, управління якістю продукції, екологічні вимоги до неї, а також кон'юнктуру й маркетингові стратегії на продовольчому ринку, протекціоністську політику держави в умовах СОТ і вступу до ЄС.

3. Використання діагностики сталого розвитку виробництва надає можливість встановити систему пропорцій і підтримки складових у збалансованому стані та виробити його прогностичні сценарії. А саме, рейтингова діагностика дозволяє побудувати ієрархічну систему рейтингів, які відбивають взаємозв'язок між суб'єктами господарювання за певними принципами і встановлюють переваги та визначають їх місце в ранжируваному ряду, забезпечують методологічну єдність усіх складових компонентів системи й дають можливість однозначно оцінювати різні аспекти організаційно-економічного регулювання.

4. Ступінь конкурентних переваг суб'єктів сільськогосподарського виробництва обумовлюється комплексом внутрішніх (родючість ґрунтів, екологічний стан земель, рівень інтенсивності й концентрації виробництва) та суб'єктивних чинників (комплекс організаційно-управлінських умов господарювання). Серед виробничих кооперативів Сумської області за 2013 рік лише 20 %, а серед господарських товариств – 66,3% були збитковими, в той час як по області відповідний показник становив 35,4 %. Уся діяльність, а також діяльність щодо виробництва продукції рослинництва і тваринництва, господарських товариств області в 2013 р. була збитковою. Натомість у виробничих кооперативах збитковим було лише виробництво продукції м'ясного скотарства, причому рівень збитковості був меншим від загального рівня по області. Тобто рівень конкурентоспроможності виробничих кооперативів вищий, порівняно з іншими організаційно-правовими формами господарювання. Останні за рейтинговою оцінкою показують, що найкраще свої виробничі можливості використовували сільськогосподарські кооперативи (1-ше місце), господарські товариства (2-ге місце) і інші (дочірні) підприємства (3-тє місце) – у них найвищий рівень ефективності виробництва. Множинно-кореляційне рівняння зв'язку між виробництвом валової продукції на 100 га і факторами виробничого потенціалу показало зменшення її вартості за рахунок збільшення використання земельних площ і виробничих витрат, а також підвищення цього показника за рахунок додаткового залучення працівників і виробничих фондів.

5. Триблочні матриці можливостей і загроз реалізації стратегії об'єднання суб'єктів господарювання та показники, які враховують виробничу інфраструктуру й характеризують стан їх зовнішнього середовища, надають можливість створювати просторовий вплив чинників на сталий розвиток сільськогосподарського виробництва.

6. Запропонований алгоритм прогнозування сценаріїв сталого розвитку сільськогосподарського виробництва враховує парні лінійні моделі та параболи другого порядку залежності інтегрального показника використання



ресурсів від складових виробничого потенціалу, а також експертні оцінки за 10-ти бальною шкалою щодо стану їх обслуговування та/або використання ринкових можливостей. Сценарії такого рівня можуть складатися як на державному (міністерському) рівні, який водночас є офіційним, так і на недержавному (неофіційному) рівні, тобто за допомогою незалежних експертів.

7. Розроблена функціональна структура взаємодії кооперативних і інших форм ланок в територіально-галузевому кластері сільськогосподарського виробництва. Кількість таких ланок може бути достатньо великою і залежить від окремих місцевих особливостей та можливостей інтеграторів. Співпраця учасників ланки кластеру відбувається на взаємовигідних умовах. Кластерна виробнича структура синтезує ефект синергії, що виникає на основі загальної стандартизації продукції. Усі учасники кластера одержують додаткові конкурентні переваги під впливом ефектів масштабу, охоплення й синергії. Механізм їх впливу наступний: неприбуткові підприємства кластера мають змогу перейти нижню межу рентабельності за допомогою спеціалізації, що забезпечує підвищення продуктивності праці та зниження собівартості продукції. Інноваційна структура кластера сприяє зниженню сукупних витрат на дослідження й розробку нововведень за рахунок підвищення ефекту виробничої структури, що дозволяє учасникам кластера стабільно здійснювати інноваційну діяльність протягом тривалого часу. Розрахунок економічного ефекту від створеного кластера розраховується як різниця між сумою додаткових результатів та сумою додаткових витрат у всіх галузях кластера разом. Утворення кластера буде доцільним, якщо додатковий ефект від його діяльності має позитивний результат.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

*У наукових фахових виданнях:*

1. Макаренко Н. О. Державне регулювання макроекономічних ринкових механізмів та дерегуляція їх на мікрорівні підприємства / Н. О. Макаренко // Вісник Харківського національного аграрного університету, серія: Економіка АПК і природокористування. – 2006. – №9. – С. 150-154.
2. Макаренко Н. О. Деякі аспекти розвитку підприємництва в сучасних умовах / Н. О. Макаренко // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету, серія: Економічні науки. – Луганськ: ЛНАУ – 2004. – №38/50. – С.101-104.
3. Макаренко Н. О. Концептуальні засади формування механізму сталого розвитку сільськогосподарського виробництва / Н. О. Макаренко// Вісник Сумського національного аграрного університету, серія: Фінанси і кредит. – Суми: СНАУ. – 2012. – . № 2 (33).-С. 209-214.
4. Макаренко Н. О. Можливості сільськогосподарських підприємств в процесі реформування аграрного сектору / Н. О. Макаренко // Вісник Сумського національного аграрного університету, серія: Економіка і менеджмент. – Суми: СНАУ. – 2003. – вип. 1-2. – С. 130-134.

5. Макаренко Н. О. Організаційно-економічні аспекти кооперації фермерських господарств / Н. О. Макаренко // Вісник Сумського національного аграрного університету, серія: Фінанси і кредит. – Суми: СНАУ. – 2007. – №2(23). – С. 332-336.

6. Макаренко Н. О. Стратегія логістичного управління підприємствами / Н. О. Макаренко, М. С. Божок // Вісник Сумського національного аграрного університету, серія: Фінанси та кредит. – Суми: СНАУ. – 2010. – 1(28) – С.244-248. (*Автором досліджено стратегії управління підприємствами для підвищення конкурентоспроможності виробництва*).

7. Макаренко Н. О. Управління виробничим потенціалом сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах / Н. О. Макаренко // Вісник Сумського національного аграрного університету, серія: Економіка та менеджмент. – Суми: СНАУ. – 2011. – №6/2(49). – С.62-69.

8. Макаренко Н. О. Щодо реформування аграрного сектора економіки Сумської області / Н. О. Макаренко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства, серія: Економічні науки. – Х.: ХНТУСГ – 2004. – вип. 30. – С. 242-245.

*У закордонних виданнях:*

9. Makarenko N. A. Develop a Strategic Model for Sustainable Development of Agricultural Production / Н. А. Макаренко // Научный журнал «Молодой ученый». – М., 2013. – №3. – С. 255-258.

*В інших наукових виданнях:*

10. Макаренко Н. О. Фінансово-економічні важелі стабілізації розвитку сільськогосподарського виробництва / Н. О. Макаренко // Детермінанти соціально-економічного розвитку підприємств: кол. монографія / [за наук. ред. д. е. н. проф. Є. В. Мішеніна]. – Харків: ТОВ «Діса Плюс», 2013. – С. 158-176.

11. Макаренко Н. О. Прогнозування урожайності озимої пшениці з урахуванням фактору стійкості в Сумській області / Н. О. Макаренко // Матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції студентів, магістрів та аспірантів [Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи], (м. Харків, 19-20 лютого 2003 р.). – К.: ІАЕ УААН, 2003. – т.1. – С. 336-338.

12. Макаренко Н. О. Основні етапи реформування сільськогосподарських підприємств / Н. О. Макаренко // Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції [Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці], (м. Житомир, 3-5 березня 2005 р.) – Житомир: Вид-во «Державний агроекологічний університет», 2005. – Ч.3. – С. 173-176.

13. Макаренко Н. О. Стратегія і тактика реформ щодо подальшого розвитку АПК / Н. О. Макаренко // Матеріали науково – практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 4-20 квітня 2006 р.). – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – Ч.2. – С. 357.

14. Макаренко Н. О. Особисті селянські господарства як основа розвитку приватного сектору аграрної сфери Сумської області / Н. О. Макаренко //

Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції молодих вчених [Аграрний форум – 2007], (м. Суми, 4-6 квітня 2007 р.) – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – Ч.2. – С. 166.

15.Макаренко Н. О. Маркетингове забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств / Н. О. Макаренко // Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції молодих вчених [Аграрний форум-2008], (м. Суми, 15-18 жовтня 2008 р.). – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – С.166.

16.Макаренко Н. О. Методи діагностики соціально-економічної ефективності суб'єктів господарювання / Н. О. Макаренко// Матеріали науково – практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 20-29 квітня 2009 р.) – Суми: Вид-во «Довкілля», 2009. –Т.ІІ. – С. 14.

17.Макаренко Н. О. Шляхи вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин сільськогосподарських підприємств / Н. О. Макаренко // Матеріали науково – практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 20-29 квітня 2011 р.) – Суми: СНАУ, 2011. – Т.1. – С. 368.

18.Макаренко Н. О. Особливості становлення корпоративних структур у сфері регіонального агробізнесу / Т. В. Устік, Н. О. Макаренко// Матеріали V Міжнародної науково - практичної конференції [Маркетингове забезпечення ринку продовольства], (м. Полтава, 23-24 квітня 2013 р.) – Полтава: ПДАА, 2013. – т.1. – С. 83-85. *(Автором визначено особливості функціонування корпоративних структур в агробізнесі).*

## АНОТАЦІЯ

**Макаренко Н. О. Організаційно-економічне регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Полтавська державна аграрна академія, Полтава, 2015.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню основних складових організаційно-економічного регулювання сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах ринку, а також обґрунтовано шляхи його удосконалення. Розглянуто теоретичну сутність сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, обґрунтовано зміст механізму організаційно-економічного регулювання сталого розвитку виробництва в умовах ринку, визначено основні методи діагностики. На основі аналізу сучасного стану розвитку сільськогосподарського виробництва визначено його складові організаційно-економічного регулювання та ефективність використання ресурсного потенціалу. Сформовано напрями удосконалення регулювання та розроблено організаційно-економічні стратегії сталого розвитку сільськогосподарського виробництва на локальному рівні, обґрунтовано функціональну структуру кластера сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та визначено ефективність кооперативних ланок у ньому.

**Ключові слова:** сталий розвиток виробництва, організаційно-економічне регулювання, форма господарювання, виробничі відносини, кластер, стратегічні моделі, діагностика, прогнозування.

## АННОТАЦІЯ

**Макаренко Н. А. Організаційно-економічне регулювання  
устойчивого розвитку сільськогосподарського виробництва. – Рукопись.**

Дисертація на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Полтавская государственная аграрная академия, Полтава, 2015.

Устойчивое развитие постепенно меняется уже на протяжении столетия, что связано с углублением понимания рыночной экономики. На основе проведенных исследований трактовки понятия устойчивого развития производства автором предложено определение категории как такового, который в отличие от существующего подает качественные преобразования системы функционирования технологического способа производства и общественных отношений. Последние предусматривают постоянство во времени и непрерывное изменение и обновление системы, что приводит к улучшению ее внутреннего уровня организованности, приспособленности к внешней среде, расширенного воспроизводства и экономического роста.

Для обоснования теоретических и методологических положений механизма организационно-экономического регулирования устойчивого развития сільськогосподарського виробництва был заложен комплексный подход, согласно которому данный механизм формируется под влиянием внутренней и внешней среды, включает ряд основных факторов: адаптацию субъектов хозяйствования к рыночной среде, материально-техническое обеспечение, специализацию, концентрацию и кооперацию, инвестиционную и инновационную деятельность, интеграционные процессы по территориально-отраслевой кластеризации, учет стандартов, управление качеством продукции, экологические требования к ней, а также конъюнктуру и маркетинговые стратегии на продовольственном рынке, протекционистскую политику государства в условиях ВТО и вступления в ЕС.

Использование диагностики устойчивого развития производства позволило установить систему пропорций и поддержки составляющих в сбалансированном состоянии и выработать его прогнозные сценарии.

Степень конкурентных преимуществ субъектов сільськогосподарського виробництва был определен комплексом внутренних (плодородие почв, экологическое состояние земель, уровень интенсивности и концентрации производства) и субъективных факторов (комплекс организационно-управленческих условий хозяйствования). Было установлено, что уровень конкурентоспособности производственных кооперативов выше по сравнению с другими организационно-правовыми формами хозяйствования. Последние по рейтинговой оценке показывают, что лучше всех свои производственные возможности использовали сільськогосподарські кооперативи (1-е место), хозяйственные общества (2-е место) и другие (дочерние) предприятия (3-е

место) - в них самый высокий уровень эффективности производства . Множественно-корреляционное уравнение связи между производством валовой продукции на 100 га и факторами производственного потенциала показало уменьшение ее стоимости за счет увеличения использования земельных площадей и производственных затрат, а также повышение этого показателя за счет дополнительного привлечения работников и производственных фондов.

Триблочные матрицы возможностей и угроз реализации стратегии объединения субъектов хозяйствования и показатели, которые учитывают производственную инфраструктуру и характеризует состояние их внешней среды предоставили возможность создавать пространственное влияние факторов на устойчивое развитие сельскохозяйственного производства. Предложенный алгоритм прогнозирования сценариев устойчивого развития сельскохозяйственного производства учитывает парные линейные модели и параболы второго порядка зависимости интегрального показателя использования ресурсов от составляющих производственного потенциала, а также экспертные оценки по 10-балльной шкале по состоянию их обслуживания и/или использования рыночных возможностей. Сценарии такого уровня могут составляться как на государственном (министерском) уровне, который одновременно является официальным, так и на негосударственном (неофициальном) уровне, то есть с помощью независимых экспертов.

Разработана функциональная структура взаимодействия кооперативных и других форм звеньев в территориально-отраслевом кластере сельскохозяйственного производства. Количество таких звеньев может быть достаточно большой и зависит от отдельных местных особенностей и возможностей интеграторов. Сотрудничество участников звена кластера происходит на взаимовыгодных условиях. Кластерная производственная структура синтезирует эффект синергии, возникающий на основе общей стандартизации продукции. Все участники кластера получают дополнительные конкурентные преимущества под воздействием эффектов масштаба, охвата и синергии. Механизм их воздействия следующий: неприбыльные предприятия кластера имеют возможность перейти нижний предел рентабельности за счет специализации, обеспечивающей повышение производительности труда и снижение себестоимости продукции.

Инновационная структура предложенного кластера способствует снижению совокупных затрат на исследования и разработку новшеств за счет повышения эффекта производственной структуры, позволяет участникам кластера стабильно осуществлять инновационную деятельность в течение длительного времени. Расчет экономического эффекта от созданного кластера рассчитывается как разница между суммой дополнительных результатов и суммой дополнительных затрат по всем отраслям кластера вместе. Образование кластера будет целесообразным, если дополнительный эффект от его деятельности имеет положительный результат.

**Ключевые слова:** устойчивое развитие, организационно-экономическое регулирование, форма хозяйствования, производственные отношения, кластер, стратегические модели, диагностика, прогнозирование.

**ANNOTATION**

**Makarenko N. A. Organizational and economic regulation of sustainable agricultural production. – Manuscript.**

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of economic Sciences, specialty 08.00.03 – economy and management of national economy. – Poltava state agrarian Academy, Poltava, 2015.

The thesis is devoted to research of the main components of the organizational and economic regulation of the sustainable development of agricultural production in the market and reasonable ways of improvement. The theoretical essence of sustainable development of agricultural production and grounds content of organizational and economic mechanism of regulation of sustainable production in a market, the main diagnostic methods. Based on the analysis of the current state of agricultural production defined its organizational components of economic regulation and efficiency of resource potential. Formed directions of improvement of regulation and developed organizational and economic strategy for sustainable development of agricultural production at the local level reasonably functional structure of a cluster of sustainable development of agricultural production and the effectiveness of cooperative links in it.

**Key words:** sustainable development of production, organizational and economic regulation, production, form of management, industrial relations, cluster, strategic models, diagnostics, prediction.

---

Підписано до друку 14.09. 2015р. Замовлення № 148 . Папір офсетний.  
Друк різнографія. Формат 60 x 90/16. Ум. – друк. арк.. 0,9.  
Гарнітура Times New Roman Cyr. Тираж 100.

Редакційно-видавничий відділ Полтавської державної аграрної академії.  
Свідоцтво ДК №2174 від 26.04.2005 р.  
Адреса: 36003, м. Полтава, вул. Сковороди, 1/3.